

Írta: Gáspár Károly

MIÉRT – (NE) – HARAGUDJUNK AZ OMBUDSMANRA?

Dr. Polt Péter, az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese korrekt, előremutató jelentést, tükröt tett elénk 1998 decemberében a gyermekotthonokban élők helyzetéről. Eredményei 13 intézményben lefolytatott – kb. 1100 gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermeket érintő – vizsgálaton alapulnak. Figyelembe véve, hogy 1997. december 31-ei statisztikai adataink szerint 20950 0-18 éves korú fiatal nevelkedett Magyarországon intézményes ellátásban, a mintavétel szabályainak, előírásainak is „kvázi” megfelelt a vizsgálat. A kb. 1100 fő több mint az intézményes ellátásban élők 5%-a, a 13 intézmény a magyarországi intézmények kb. 10%-a.

A VIZSGÁLAT LÉNYEGES MEGÁLLAPÍTÁSAI

Az otthonok elhelyezési körülményei – néhány kivételtől eltekintve – nem megfelelőek, lehangolóak, állaguk lepusztult, külső környezetük nem alkalmas arra, hogy a nem kívánt hatásoktól megvédje a gyermekeket.

Az otthonok tárgyi feltételei – néhány kivételtől eltekintve – alacsony szintűek, sok esetben a gyermek nevelésére alkalmatlanok, a személyes tárgyak hiányoznak vagy biztonságosan nem helyezhetők el stb.

Az otthonok személyi feltételei esetében – néhány kivételtől eltekintve – gondot okoz a létszámhiány, a szakemberhiány, a szakképzettség hiánya, a nagy mértékű fluktuáció, az alkalmatlan nevelők alkalmazása.

Az életminőség az otthonokban meghatározható az emberi (gyermeki) méltósághoz való jog érvényesülésén keresztül, azaz tárgyi, személyi feltételeken túl milyen a jutalmazás, a büntetés, a kapcsolattartás (testvérekkel, szülőkkel, iskolával) rendszere, a gyermek saját sorsának alakulásába való beleszólása, a személyesség.

A felsoroltak esetében számtalan elfogadhatatlan hiányossággal találkoztak a vizsgálatot végzők.

A jelentés igazságát bizonyítják – bár többen mondhatják, ez a megítélés szubjektív alapokon nyugszik – a tények, a hozzászólások, a történések. A közvetlenül érintettek egy része védekezett, egy része támadott, egy része pedig megsértődött. A vizsgálat egyik nagy tanulsága – ezért is hasznos pl. a megyei gyámhivatalok engedélyezési, ellenőrzési eljárása -, hogy adott rendszerben – sokszor erejüket messze meghaladó energiával – dolgozó kollégák elemi hibákat vétének, elemi szükségletek nyújtásáról is elfeledkeznek, mert belülről látják az intézményüket. Természetesen ez sokak felelősségét veti fel, így rengeteg kérdésre együtt kell keresnünk a választ:

- Hol vannak a megfelelő végzettségű szakemberek?
- Hol szervezik a más rendszerben dolgozók központi képzését, továbbképzését?
- Hol késik az eligazodást segítő módszertani levél?
- Mi van a szupervízióval?
- Mikor várható, hogy a „burn out” (kiégés) ellen tréninggel, hosszabb tanulmányi úttal lehet (kell) védekezni, nem el-meneküléssel?
- Milyen az otthonokban dolgozók életkörülménye, fizetése stb?

Az eddigiek alapján is megállapítható, hogy az ombudsman nem felelőse a hiányosságoknak, hanem inkább külső, objektív szakmai segítője a változásoknak. A gyermekvédelemben tevékenykedőknek tudnia kell, ha az ombudsman nem csak a meghatározott kérdésekre keresné a választ a fenti témákban, hanem szélesebb körű, több szempontú szakmai kérdésekre is kiterjedő

vizsgálatokat folytatna sokkal több jogsértés, etikai, erkölcsi, hétköznapi, emberi problémák megállapítására került volna sor. Annak, aki e területre elhivatottságból jön, vagy akár véletlenül idetéved, tudomásul kell vennie, hogy

- ő van a gyermekért és nem fordítva,
- a „bűdös” kölyökkel való foglalkozásért kapott fizetésből neveli saját gyermekét,
- kötelessége mindent megtenni, hogy a reá bízott gyermek jól érezze magát, megfelelő iskolába járjon, szabadságát hasznosan töltsse,
- a külvilággal, rokonaival, különösen szüleivel szoros kapcsolatot tartson,
- korának, érettségének megfelelően beleszólhasson sorsa alakulásába, uram bocsá' tudjon arról, hogy mi történik vele.

Minden gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermek önálló személyiség, nem tárgy. A vizsgálat több esetben is bizonyította, hogy a gondoskodásban élő gyermeknek joga van tehetsége kibontakoztatásához, még akkor is, ha valamelyik témában tehetsége parányi csak, illetve ha az adott terület nem szimpatikus a felnőtteknek.

Az intézményes ellátásban dolgozók előszeretettel hivatkoznak a pénzhányra (a megfelelő feltételeket az önkormányzat nem biztosítja). A kedvesség, az empátia, a szakértelem, a gyermeki méltóság tiszteletben tartása (a felnőtt nem alázza meg a gyermeket, sem az idősebb a kisebbet, az erősebb a gyengébbet) nem pénz kérdése, mint ahogy az alapvető feltételeken – ágy, asztal, szék – túli tárgyi környezet biztosítása sem egészen. Rengeteg tevékenység van, amellyel a közvetlen környezet vonzóvá, megnyugtatóvá tehető: festéskor a szín kiválasztása, gyermekek rajzainak, fényképének kihelyezése, cseréje, virágok nevelése, gondozása.

Természetesen akik minél magasabb szinten szeretnék biztosítani a gyermek jogait, ezzel együtt életminőségüket, türelmetlenek. Így van ezzel az ombudsman is, aki sürgetni, szűkíteni szeretné a változások időbeni határait.

Tudomásul kell azonban venni, hogy adott- szakmai, szemléletbeli – érési folyamatokat nem lehet felgyorsítani. A lakásotthonok, a speciális otthonok számát még plusz péntek biztosításával is igen nehéz siettetni, mert ha a megelőzés jól működik, zömében olyan fiatalok kerülnek be, akik speciális gondoskodást igényelnek. Nincs megfelelő, elegendő szakember, évekig elhúzódhat egy-egy lakásotthon megvásárlása (lakossági ellenállás, stb.). Nehezen alakítható ki olyan szankciórendszer a súlyos magatartási problémákkal küzdő, szabályokat gyakran megszegő gyermekkel szemben, hogy az ne sértse a jogszabályokat, vagy ne sértse a gyermek érdekeit, illetve a vele foglalkozó felnőttek érdekeit.

Összegzésképpen a következőkben arra kell felhívni a gyermekotthonokban, lakásotthonokban dolgozók, illetve a fenntartók, működtetők figyelmét (különös tekintettel az igazgatókra, akik kulcsszereplői az állandóságnak, a változásnak), hogy ügyeljenek a jelentésben is hangsúlyozott „személytelenség” megszüntetésére. Ennek érdekében a gyermekeknek feltétlenül ismerniük kell a – közreműködésükkel kialakított – házirendet, tudniuk kell sorsuk alakulásáról, az őket érintő - bevonásukkal előkészített – döntésekről. Rendkívül fontos a gyermekek fizikai, lelki bántalmazásának megelőzése, illetve azok felfedezése esetén azonnali, nem késlekedő intézkedések megtétele. E tárgyban kiemelten fontos a sajtóval való megfelelő kommunikáció kialakítása is. Fontos, hogy az átmeneti otthonba bekerülő gyermekeket legalább életkoruk alapján elkülönítve helyezték el, a 3-6 évesek például semmiképpen ne legyenek együtt a 16-17 éves, esetenként súlyos magatartási problémás fiúkkal, leányokkal. Az intézményi ellátásban olyan környezetet kell biztosítani, amely vonzó a bekerülő gyermekek számára.

Az ombudsmanra nem kell haragudni, mivel megállapításai gondolkodásra kényszerítenek bennünket, pl. a speciális elhelyezést igénylőket illetően, felgyorsítják a meglévő gondok bátrabb „kitakarását”, megértését, kezelését. Segíthetik plusz pénzek rendszerbe kerülését, ezzel együtt a változások, változtatások felgyorsítását, a törvény pontosabb, szakszerűbb megvalósítását, s ami

mindezekhez kapcsolódóan a leglényegesebb: a gyermekek helyzetének jobbítását, jogaik maximális érvényesülését, érvényesítését.